

میمون دژ الموت

عنایت الله مجیدی

در یک قرن اخیر، تحقیق درباره تعیین محل دقیق میمون دژ یا همایون دژ - آخرین مقز و کرسی فرمانروایی اسماعیلیان ایران در منطقه الموت - ادامه داشته است. با وجود علاقه‌مندی و اهتمام وصف ناپذیر که جمعی از نامبردارترین محققان داخلی و خارجی، در یافتن مکان واقعی این قلعه از خود نشان داده‌اند، مع الوصف در این موضوع به یک نظر واحد و مشخص دست نیافتداند. به عبارت دیگر مشتاقان تحقیقات ایرانی و اسماعیلی برای یافتن این دژ، همه قلعه‌های مشهور و مهم اسماعیلی را در منطقه الموت مورد بررسی و تحقیق قرار داده‌اند، به این امید که شاید یکی از آنها همان میمون دژ گشته باشد.

از آن میان: پیتر ویلی، محقق نامدار انگلیسی، به اعتبار تحقیقات خود در دو سفر به الموت، «غار شمس کلایه»، در نزدیکی معلم کلایه، را میمون دژ دانسته است^۱. استاد دکتر منوچهر ستوده که پردازندارترین تحقیقات را درباره قلعه‌های اسماعیلی انجام داده، «قله نویزرشاه» در بالای کوه‌های گرمارود و سراج محله الموت را میمون دژ پیشنهاد فرموده است^۲. ایوانف، محقق نسخه روسی که کوشش‌های او در باب اسماعیلیان شایان تقدیر است، با تردید قلعه مشهور «الموت» در نزدیکی آبادی گازرخان را میمون دژ تصور

1. Willy, Peter: *The Castles of the Assassins*, London, 1963, p: 158-192, 227-233.

2. قلاع اسماعیلی در دشت کوه‌های البرز، ۱۳۴۵، ص ۱۲۰.

کرده است.^۱ بعضی محققان معاصر «شیرکوه» در نزدیکی آبادی با غدشت را میمون دز می‌دانند;^۲ و نهایتاً چنگیز شیخلی در قضاوتی متعادل، حل مسئله را در گرو بررسی‌های بیشتر و به دست آمدن منابع جدید می‌بیند.^۳ اما به رغم همه این کوشش‌ها و نظرات، جایگاه میمون دز همچنان «نهفته رُخ از دیده سیمرغ وار»^۴ مانده و بنابراین می‌توان گفت، میمون دز، یکی از مباحث مبهم در تاریخ اسماعیلیان و در عین حال موضوع مورد علاقه در تحقیقات ایرانی است.

به لحاظ اهمیت مطلب از یک سو و به دست آمدن مأخذ ارزشمند دیگر، از اوایل قرن هشتم و ضرورت بازنگری در متن‌های قبلی از جانب دیگر، نگارنده این گفتار را پرآن داشت، دیگر بار به یک تحقیق میدانی وسیع و طولانی درباره این موضوع بپردازد. حاصل این کوشش - که از هفت سال پیش از این شروع شد - تألیف کتابی است با عنوان میمون دز الموت، بررسی جغرافیایی و تاریخی که در مجموعه ادبی و تاریخی موقوفات دکتر محمود افشار تا چندی دیگر منتشر خواهد شد. این اثر در سیزده بخش به شرح زیر تنظیم شده:

مقدمه؛ متن دو منبع کهن درباره میمون دز؛ نامهای میمون دز؛ تاریخ بنای میمون دز؛ مسیرهای حمله به میمون دز؛ محل اردوگاه مغلولان در الموت؛ محل دقیق میمون دز؛ چگونگی جنگ مغلولان و اسماعیلیان در میمون دز؛ وضعیت کنونی میمون دز؛ نقشه‌ها؛ عکس‌ها؛ بعضی مأخذ درباره میمون دز؛ فهرست راهنمای.

این بند کوشیده است همه موضوعاتی را که به نحوی در یافتن مکان واقعی میمون دز مؤثر و مفید است، در محل مورد تحقیق کامل قرار دهد. نتیجه‌ای که از همه این تحقیقات به دست آمد، این است که هیچ یک از نظراتی که تاکنون از جانب محققان بنام داخلی و خارجی درباره محل دقیق میمون دز ارائه شده و به بعض آنان اشاره شد، با نشانه‌هایی که عطا ملک جوینی و بعضی از موزخان قرون هفتم و هشتم هجری از این قلعه داده‌اند، انطباق ندارد. به عبارت دیگر باید بگوییم: قلعه الموت؛ نویز رشاه؛ شیرکوه؛ غار شمس کلایه و... هیچ کدام

1. Ivanow, W. Islamic Culture, Vol: XII NO. 4 oct. 1938.P: 383-396

۲. اعتقاد بعضی از فعالان کنونی دز الموت است.

۳. توضیحاتی درباره شمس کلایه (ضمون کتاب قلاع حثایش)، ص ۴۱۰-۳۹۹.

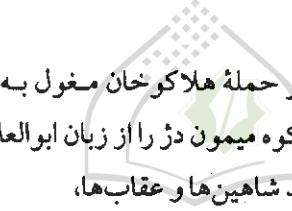
۴. از تعبیرات استاد بدیع الزمان فروزانفر. روانش شاد باد.

میمون دژ نیست.

به برکت مدارک به دست آمده و مطالعه گسترده در متون اسماعیلی، این بنده درباره محل این قلعه عظیم، به اطلاع دیگری دست یافته است که با چهارده نشان برجسته و روشن ارائه شده از جانب عظاملک، کاملاً منطبق است. اکنون بسیار خوشحال است در همین نوشه - پیش از انتشار کتاب - به اطلاع مشتاقان مسایل اسماعیلی و تحقیقات ایرانی برساند: کوهی که بر قله آن میمون دژ بنا شده است، «شاتان کوه» نام دارد؛ کوهی به ارتفاع ۳۴۰۸ متر از سطح دریا واقع در شمال و بالای آبادی خشکچال الموت و همچوار منطقه تارولات^۱، به طوری که از اخبار تاریخ جهانگشا دانسته می‌شود، پس از سقوط این دژ، لشکر مغول «به هدم اینیه و اماکن اشتغال نمودند و به جاروب خاک آن [یعنی میمون دژ] را بُرْفتند».۲

عظاملک جوینی که خود ناظر حمله هلاکوخان مغول به منطقه الموت بوده است، عظمت و سرفرازی کوه شاتان یا کوه میمون دژ را از زیان ابوالعلاء چنین وصف می‌کند:

«بزهای کوهی و نیز پرندهای مانند شاهین‌ها و عقاب‌ها،
به قله بلند آن نمی‌رسند.

آرزوهای هیچ خواهندهای به آن طمع نمی‌کنند،
و سگ‌های آن نیز جز به سوی ستارگان پارس نمی‌کنند.»^۳

کتابنامه

تاریخ جهانگشای جوینی، علاءالدین عظاملک جوینی، به اهتمام محمدبن عبدالوهاب فروینی، تهران، انتشارات بامداد، چاپ دوم، ۱۳۶۷.

توضیحاتی درباره شمس کلایه، چنگیز شیخلی، (ضمون کتاب قلاع حشاشین، پیتر ویلی، ترجمه محمدعلی ساکی).)

۱. فرهنگ جغرافیای کوههای کشور، ج ۴، تهران، ۱۳۷۹، ص ۴۶۶.

۲. همان مأخذ، ج ۳، صص ۱۱۲-۱۱۳.

۳. جوینی، تاریخ جهانگشا، ج ۳، ص ۱۳۵.

فرهنگ جغرافیایی کوه‌های کشور، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، (معاونت سنجش از دور و جغرافیا)، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۷۹.

قلاع اسماعیلیه در رشته کوه‌های البرز، متوجهر ستوده، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۵.

The Castles of the Assassins, Willy, Peter, London, 1963.

Islamic Culture, Ivanow, W. , Vol: XII NO. 4 oct. 1938.

